

УДК 343.9:343.58

DOI 10.32782/cuj-2024-3-18

Пірго Олена Федорівна

аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету №1

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0009-1858-1046



ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Експлуатація тварин та використання їх корисних властивостей з утилітарних мотивів завжди займали провідне місце в суспільній свідомості, поряд із природним почуттям милосердя. Насправді, ставлення людей до тварин пройшло тривалий шлях еволюції, який можна умовно поділити на кілька етапів: привілейоване становище тварин, рівність людей і тварин, експлуатація тварин, а також сучасне визнання окремих прав тварин. У статті аналізується проблема жорстокого поводження з тваринами як об'єкта кримінологічного дослідження. Автором констатується, що охорона тварин від жорстокості в сучасному світі виходить за межі простих міркувань про захист суспільної моральності чи навколишнього середовища. Жорстокість по відношенню до тварин формує у злочинців байдужість до страждань живих істот, сприяє відтворенню кримінальної активності та загострює духовну кризу. Запобігання жорстокому поводженню з тваринами в сучасних умовах є важливим аспектом громадського та політичного життя в усіх економічно розвинених країнах.

Встановлено, що жорстоке поводження з тваринами включає знущання над ними, зокрема над безпритульними, що призводить до їхніх мук, фізичного болю, страждань, а також може викликати тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель. Це також включає нацькування тварин одна на одну та на інших тварин з хуліганських або корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин. У сучасній Україні зооохоронні організації набирають популярності, активно беручи участь у формуванні та реалізації громадських ініціатив щодо захисту тварин від жорстокого поводження та охорони навколишнього середовища, а також сприяють гуманному регулюванню чисельності безпритульних тварин. Підкреслюється, що застаріла та суперечлива система нормативно-правового регулювання утримання та поводження з тваринами вимагає розробки комплексу науково обґрунтованих ефективних кримінологічних заходів для запобігання жорстокому поводженню з тваринами.

Ключові слова: жорстоке поводження, тварини, знущання, нацькування, утримання, кримінологія, захист, охорона, запобігання.

Pirgo O. F. Cruelty to animals as an object of criminology research

The exploitation of animals and the use of their useful properties for utilitarian motives have always occupied a leading place in the public consciousness, along with a natural sense of mercy. In fact, the attitude of people to animals has gone through a long path of evolution, which can be conventionally divided into several stages: the privileged position of animals, the equality of people and animals, the exploitation of animals, as well as the modern recognition of individual rights of animals and the removal of responsibility from them. The article analyzes the problem of harsh treatment of animals as an object of criminological research. The author states that the protection of animals from cruelty in the modern world goes beyond simple considerations about the protection of social morality or the environment. Cruelty to animals forms in criminals indifference to the suffering of living beings, contributes to the reproduction of criminal activity and exacerbates the spiritual crisis. Prevention of cruel treatment of animals in modern conditions is an important aspect of social and political life in all economically developed countries.

Cruelty to animals has been found to include abuse of animals, particularly homeless animals, which results in their suffering, physical pain, suffering, and may cause bodily harm, maiming or death. This also includes animals harassing each other and other animals for hooligan or selfish motives, leaving animals to fend for themselves,

as well as other violations of the rules of keeping, handling and transporting animals. In modern Ukraine, animal protection organizations are gaining popularity, actively participating in the formation and implementation of public initiatives to protect animals from cruelty and environmental protection, as well as contribute to the humane regulation of the number of homeless animals. It is emphasized that the outdated and contradictory system of normative and legal regulation of keeping and handling animals requires the development of a complex of scientifically based and effective criminological measures to prevent animal cruelty.

Key words: cruelty, animals, bullying, harassment, detention, criminology, protection, prevention.

Вступ. Сьогодні все більше усвідомлюється, що жорстоке поводження з тваринами є серйозною соціальною проблемою. У сучасних умовах понад половина українців має домашніх улюбленців. На жаль, Україна займає перше місце в Європі за кількістю безпритульних собак. Запровадження ринкових відносин, включаючи право приватної власності на тварин, а також створення розплідників престижних європейських порід собак і котів, почалося в 1990-х роках на фоні відсутності чітких нормативних актів щодо утримання домашніх тварин і недостатньої культури їхнього догляду. Як наслідок, вулиці щодня поповнюються новими безпритульними тваринами, а жорстоке поводження з ними, незважаючи на невелику кількість офіційно зафіксованих випадків, є поширеним явищем в Україні, яке охоплює багато аспектів суспільного життя. Для визначення природи жорстокого поводження з тваринами необхідно провести комплексне дослідження його основних, невід'ємних характеристик та місця в структурі злочинності.

На думку, Б.М. Головкина, тільки шляхом синтезу філософських, соціологічних, психологічних, економічних, політико-ідеологічних, педагогічних знань і теоретичних напрацювань наук кримінально-правового циклу з досліджуваної проблематики можна вийти на якісно новий рівень цілісного пізнання об'єкта, створити нову теоретичну модель, що базуватиметься на єдності різноманіття багатогранних форм і проявів цього явища, розкритті не тільки специфічних предметних закономірностей, а й з'ясуванні місця та ролі феномена у більш широкій системі взаємозв'язків суспільних явищ та процесів соціальної дійсності [1, с. 104–105]. Необхідність застосування міждисциплінарного підходу також обумовлюється відносною

новизною й особливостями дослідження жорстокого поводження з тваринами у вітчизняній науці.

Загальнотеоретичні та практичні питання запобігання злочинам проти громадського порядку та моральності, включаючи ті, що стосуються жорстокого поводження з тваринами, досліджували багато українських і закордонних науковців у сферах кримінального, міжнародного права та кримінології, зокрема: В.І. Борисов, В.В. Василевич, Б. М. Головкін, І.А. Головко, А.О. Данилевський, О.М. Джужа, Н.І. Зубченко, Д. О. Калмиков, С.Г. Кулик, Є.С. Назимко, Я.В. Охота, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, О. О. Шуміло та ін.

Отже, на сьогодні науковці в основному зосереджуються на аналізі кримінально-правової характеристики та частковому вивченні цього негативного явища. Проте комплексного кримінологічного дослідження жорстокого поводження з тваринами в Україні досі не було проведено. Відсутність досліджень кримінологічної характеристики цього злочину, визначення рівня його латентності, особистісних рис злочинця, детермінант, а також пропозицій щодо запобігання на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях є актуальною проблемою сьогодення.

Матеріали та методи становлять розроблені у кримінологічній науці усталені підходи до проведення досліджень у сфері протидії злочинності, а також сучасні розробки вчених з приводу визначення об'єкта кримінологічного дослідження.

Метою статті встановлення ознак жорстокого поводження з тваринами як об'єкта кримінологічного дослідження.

Результати. Жорстоке ж поводження з тваринами є проявом аморальної поведінки людини, яке не лише свідчить про відверте

нехтування природними правами представників тваринного світу та загально визнаними суспільними цінностями, а й може призвести до «викривлення» (деформації) психіки оточуючих людей (особливо дітей), переосмислення ними власного бачення подальшого співіснування людей з іншими представниками живої природи [12].

Морально-етичне ставлення людей до тварин є складним і динамічним явищем, яке змінюється під впливом соціально-економічних умов і науково-технічного прогресу, охоплюючи всю історію людської цивілізації. Експлуатація тварин та використання їх корисних властивостей з утилітарних мотивів завжди займали провідне місце в суспільній свідомості, поряд із природним почуттям милосердя. Насправді, ставлення людей до тварин пройшло тривалий шлях еволюції, який можна умовно поділити на кілька етапів: привілейоване становище тварин, рівність людей і тварин, експлуатація тварин, а також сучасне визнання окремих прав тварин і зняття з них відповідальності.

Аналізуючи ці етапи, можна зазначити, що перші два не викликають наукового інтересу у кримінологів, оскільки культ тварин або наділення їх рівним статусом з людьми були характерні для первісних спільнот з низьким рівнем соціальної організації. Відомо, що первісний розподіл праці та розвиток землеробства значною мірою залежали від одомашнення тварин, які використовувалися для транспорту. Таким чином, сучасне суспільство виникло разом із широким використанням тварин у різних сферах господарства, без жодних гарантій їхнього добробуту, що свідчить про антропоцентричну модель існування. Цю точку зору можна проілюструвати словами давньогрецького філософа Аристотеля, який стверджував, що рослини створені для тварин, а тварини – для людей [2, с. 129–130].

Лише на початку XIX століття у Великій Британії почав поступово розвиватися процес законодавчого закріплення обмеження невинуватого насильства над тваринами, розглядаючи їх як живі істоти, а не як речі. У 1822 році в англійському парламенті, після

кількох невдалих спроб, було ухвалено Акт про запобігання жорстокому та неналежному поводженню з худобою (Act to Prevent the Cruel and Improper Treatment of Cattle). Згідно з цим актом, за «побиття, поганий догляд або жорстоке поводження з будь-яким конем, кобилою, мериним, мулом, віслюком, биком, коровою, телицею, бичком, вівцею або іншою худобою» порушник міг бути оштрафований або отримати тримісячне ув'язнення [3; 12]. Того ж року в Лондоні відбувся перший судовий процес проти осіб, які знущалися з тварин, що завершився винесенням обвинувального вироку та накладенням штрафу на винних [12].

Для виділення однорідної групи злочинів, що формує новий вид злочинності, використовують такі критерії, як сфера функціонування та відтворення явища, цілісний механізм заподіяння шкоди однорідним суспільним відносинам, системність детермінант і типовість контингенту злочинців. Таким чином, для з'ясування соціальної природи жорстокого поводження з тваринами доцільно визначити коло суспільних відносин, у яких виникає це явище, а також зв'язки і співвідношення з суміжними феноменами, родові поняття, форми та способи злочинної активності [3, с. 117–118].

Як зазначає стаття 8 Закону України «Про тваринний світ», право власності на об'єкти тваринного світу припиняється у випадку жорстокого поводження з тваринами [4]. Відповідно до статті 4 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», поводження з тваринами має ґрунтуватися на принципах: забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям; можливості припинення права власності та інших речових прав на тварин у разі жорстокого поводження з ними; заборони жорстоких методів умертвіння тварин; утримання і поводження з домашніми тваринами без мети заподіяння шкоди як оточуючим, так і самій тварині [5]. Отже, об'єктом загальної законодавчої охорони в цій сфері є відносини, що виникають у зв'язку з утриманням тварин та поводженням із ними фізичних і юридичних осіб.

У системі цивільно-правових, адміністративно-правових та кримінально-правових наслідків, пов'язаних із порушенням встановлених норм утримання і поводження з тваринами, на перший план виходить кримінально-правова відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Це свідчить про визнання законодавцем значної суспільної небезпеки таких дій. Слід зазначити, що в даному випадку сфера відносин, що охороняються Кримінальним кодексом України, обмежується об'єктом статті 299, а саме: загальноприйнятими принципами моральності у сфері поводження з тваринами. Гуманне ставлення до тварин неможливе без комплексного регулювання їх використання в усіх аспектах суспільного життя, що запобігло б будь-яким зловживанням. Отже, першою ознакою жорстокого поводження з тваринами є те, що його існування та відтворення базується на встановлених нормах утримання і поводження з тваринами [6, с. 17–18].

Відповідно до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» поняття «жорстоке поводження з тваринами» означає: знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин [5]. Зокрема, термін «знущання» видається оціночним і розпливчастим, адже кожна особа має своє уявлення про ступінь страждань, завданих тварині, що підпадає під таку категорію: від залишення домашнього улюбленця в автомобілі на сонці до смертельного забиття. Семантичне тлумачення «знущання» визначає його як заподіяння мук, страждань. Також це об'єктивно невинуватене завдання хребетній тварині достатньо тривалого болю, мучень, а саме: побой, спалювання тварини живцем, обливання її кислотою чи лугом, застосування до неї отрути, моріння голодом чи спрагою протягом тривалого часу, ненауковий експери-

мент над твариною, що викликає страждання; використання пристосувань, що ставить тварину у неприродне положення, викликає надмірний біль, пошкодження тіла або смерть; умисне використання у спортивно-видовищних цілях хворих, поранених, кульгавих тварин тощо [7, с. 138–139].

Під родовим поняттям для жорстокого поводження з тваринами слід назвати злочинну жорстокість як різновид агресивної поведінки, яка завдає великої шкоди жертві і здійснюється без переживання відчуттів співчуття та жалю з боку суб'єкта такої поведінки. До елементного складу будь-якого об'єктивного вияву злочинної жорстокості включають: об'єкт жорстокості (спрямованість посягання на цивілізаційні цінності); зовнішня дія (бездіяльність), спосіб її вчинення та негативні наслідки, причому завдання страждань слугує мотивом або метою поведінки; особистість злочинця, якому притаманна девальвація однієї з провідних загальнолюдських цінностей.

Прикметно, що законодавець пов'язує настання кримінальної відповідальності не за будь-яке знущання з тварини, навіть таке, що спричинило її загибель або каліцтво, а лише за наявності хоча б однієї з двох ознак – застосування жорстоких методів як способу вчинення злочину або хуліганського мотиву діяння. На думку Я. В. Охоти, жорстокість як риса особистості являє собою прагнення до спричинення страждань, мучень особам або тваринам, що знаходить вираз у діях, бездіяльності, словах, а також фантазіях відповідного змісту. При цьому прояви жорстокості можуть бути умисними, продуманими, імпульсивними, свідомими та несвідомими. Тривалість та інтенсивність насильства поєднується з безпорадним станом жертви за відсутності будь-якої іншої мети, окрім спостереження чужих страждань [8, с. 373–374].

З огляду на вищезазначене, важливим аспектом у визначенні поняття жорстокого поводження з тваринами є саме спосіб дій, а не мотив чи мета. Усі чотири дії, зазначені в диспозиції статті 299 Кримінального кодексу України, невід'ємно пов'язані із заподіянням тварині значного фізичного болю та тривалих

страждань, що можуть призвести до каліцтва або загибелі хребетної тварини [9]. Невипадковою також є вказівка у диспозиції на обов'язкову належність тварини до класу хребетних, тобто таких, що наділені центральною нервовою системою і здатні відчувати біль.

Способи жорстокого поводження з тваринами можна умовно класифікувати на активні та пасивні. Активні способи включають завдання ударів, порізів, вогнепальних поранень, травматичну ампутацію частин тіла, розчленування, розтин живих тварин, підпалювання, скидання з висоти, утоплення, заковування та нацькування тварин одна на одну. Пасивні способи, в свою чергу, охоплюють умисне позбавлення хребетних тварин їжі, води, доступу до повітря, утримання в тісних клітках, надмірне скупчення тварин у обмежених приміщеннях, а також залишення тварин без ветеринарної допомоги, що призводить до значних страждань [10, с. 311–312].

Відповідно до сфер людської діяльності, в яких найчастіше беруть участь хребетні тварини, можна умовно виділити основні форми жорстокого поводження з ними. Це такі категорії, як: сімейно-побутова, патологічна, мисливська, дослідницька, сільськогосподарська, розважально-видовищна та комунальна [2, с. 142–143].

Щодо сімейно-побутової форми жорстокого поводження з тваринами, то на сьогодні вона є найменш прихованою формою активного насильства, що проявляється у навмисному тяжкому травмуванні або каліцтві, яке відбувається під час конфліктів у сімейному чи побутовому середовищі. У моменти гострих зіткнень між членами родини або в їхньому оточенні, що виникають через протилежні погляди, інтереси та потреби, які формуються в процесі міжособистісного спілкування, спостерігається прагнення завдати максимальної шкоди опоненту через насильницькі дії, що супроводжуються негативними емоціями учасників конфлікту. Часто трапляється, що жорстоке поводження з тваринами відбувається в стані алкогольного сп'яніння, коли особа намагається продемонструвати свою агресію, фізичну силу або зневагу до опонента чи суспільства в цілому.

Наступною формою є патологічна, яка є найнебезпечнішою формою жорстокого поводження з тваринами. Як зазначає О. О. Шуміло: «Патологічна форма – це цілеспрямоване і безжалісне знущання над явно слабкими та нездатними чинити опір істотами, що здійснюється з попереднім наміром, у тверезому стані, особою, яка прагне отримати хворобливе задоволення від заповодження сильного фізичного болю живим створінням. При такій формі використовуються найрізноманітніші методи і пристрої, часто застосовує засоби фото- та відеозйомки, а також має схильність до вчинення насильницьких злочинів» [2, с. 147–149].

Щодо мисливської діяльності, слід зазначити, що одним із поширених «побічних ефектів» спортивного полювання є притравочні станції – території, де тренують мисливських собак для полювання на диких тварин. У процесі тренування використовуються як дикі тварини (наприклад, єноти, борсуки, червонокнижні бурі ведмеді), так і домашні (коти, кролі, качки). Суть притравлювання полягає в цькуванні диких тварин мисливськими собаками, яких зазвичай попередньо позбавляють зубів і кігтів. За свідченням зоозахисників, тварини утримуються в брудних, тісних клітках, їх майже не годують, щоб вони не мали сил чинити опір собакам; скалічені тварини не отримують лікування, а продовжують страждати. За додаткову плату багатьох власників притравочних станцій без вагань дозволяють собакам загризти тварину до смерті. Основною метою цієї діяльності є отримання прибутку, що свідчить про індиферентне ставлення до тварин, які піддаються жорстокому поводженню, оскільки їхні інтереси не враховуються.

У випадку дослідницької діяльності, типовими проявами корисливої мотивації можуть бути випадки, коли тварина вбивається власноруч (що призводить до її страждання) для уникнення витрат на евтаназію або проведення наукових експериментів без знеболівального з метою економії коштів. У сільськогосподарській сфері жорстоке поводження з тваринами може проявлятися в убивстві тварин для отримання шкури, м'яса або інших

частин їхнього тіла. Важливо зазначити, що забій свійської худоби, полювання та рибальство, а також умертвіння тварин, хворих на сказ, з санітарно-епідеміологічних причин, які виконуються відповідно до законодавства, не є злочином за статтею 299 Кримінального кодексу України [9], оскільки в таких діях відсутні суспільно небезпечні мотиви.

Особливим випадком втілення корисливого мотиву є розважально-видовищна форма, що передбачає використання тварин у видовищних заходах. У таких ситуаціях каліцтво і загибель тварин відбуваються заради розваги публіки. Тварини часто беруть участь у різних єдиноборствах, таких як собачі та півнячі бої, де прибуток формується не лише з плати за перегляд, але й з доходів від тоталізатора. Тоталізатор, як інструмент кримінального бізнесу, може приносити значний прибуток не лише організаторам боїв, а й власникам собак-переможців. Не менш жорстокими є бізнеси, пов'язані з утриманням дельфінариїв без морської води, а також дресируванням тварин із застосуванням заборонених методів, таких як побої та електричний струм, у цирках. Ще однією формою жорстокого поводження з тваринами є комунальна. Проблема безпритульних тварин є актуальною і болючою темою.

Жорстоке поводження з тваринами в соціальній дійсності має значення, оскільки цей злочин негативно впливає на свідомість як тих, хто безпосередньо завдає шкоди тваринам, так і свідків таких дій. По-перше, жорстокість, яку спостерігають очевидці та власники постраждалих тварин, зокрема неповнолітні, сприймається як ослаблення соціального контролю, що викликає занепокоєння, страх і відчуття вразливості. Люди, чий тварини стали жертвами злочинців, відчують підвищений страх стати жертвами насильства.

По-друге, моделі деструктивної поведінки, які засвоюються, мають тенденцію до повторення в посиленій формі. Це означає, що окремий випадок жорстокого поводження з тваринами може стати передвісником різноманітних, у тому числі тяжчих форм насильства в майбутньому. У умовах глибокої

соціальної стратифікації та невпевненості в майбутньому, людина, яка не має можливостей самоствердитися як сильна, вольова та розумна особистість, або ж надмірно честолюбна та заздрісна дитина, яка не досягає успіху в навчанні, мистецтві чи спорті, намагається реалізувати себе іншим способом [11, с. 208–209].

Висновки. Природа жорстокого поводження з тваринами як соціального явища потребує глибокого осмислення та аналізу на високому методологічному рівні, з урахуванням існуючих наукових досліджень та сучасних реалій злочинності в Україні. Захист тварин від жорстокого поводження безумовно є одним із ключових аспектів роботи правоохоронних органів і завжди залишається в центрі уваги суспільства. Якщо професійний інтерес до цієї проблеми знижується, це ставить під загрозу життя хребетних тварин, які стають жертвами жорстокого поводження. Більше того, такі дії, що є суспільно небезпечними, загрожують основам моральності як суспільства в цілому, так і окремих індивідів, що може призвести до занепаду духовності та вчинення ще більш небезпечних і жорстоких злочинів.

Жорстоке поводження з тваринами визнається як знущання над ними, включаючи безпритульних, що призводить до їх мучення, фізичного болю, страждань, а також може викликати тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель. Це також включає нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських або корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин. Варто зазначити, що термін «знущання» є оціночним і розпливчастим, оскільки кожна людина має своє власне уявлення про ступінь страждань, завданих тварині, що може варіюватися від залишення домашнього улюбленця в автомобілі на сонці до його жорстокого вбивства.

Під загальним поняттям жорстокого поводження з тваринами слід розуміти злочинну жорстокість, яка є формою агресивної поведінки, що завдає значної шкоди жертві і здійснюється без відчуття співчуття

чи жалю з боку того, хто вчиняє таку поведінку. Жорстоке ставлення до тварин є проявом аморальної поведінки людини, що не лише свідчить про явне нехтування природними правами тварин і загальноприйнятими суспільними цінностями, але й може призвести до «викривлення» психіки оточуючих, особливо дітей. Це може вплинути на їхнє сприйняття подальшого співіснування людей з іншими представниками живої природи. До основних елементів злочинної жорстокості входять: об'єкт жорстокості (направленість посягання на цивілізаційні цінності); зовнішня дія (або бездіяльність), спосіб її виконання та негативні наслідки, при цьому завдання страждань є мотивом або метою такої поведінки; особистість злочинця, яка демонструє девальвацію однієї з основних загальнолюдських цінностей.

Згідно з критерієм сфер людської діяльності, в яких найчастіше страждають хребетні тварини, можна умовно виділити типові форми жорстокого поводження з ними, а саме: сімейно-побутова, патологічна, мисливська, дослідницька, сільськогосподарська, розважально-видовищна та комунальна.

Питання захисту тварин від жорстокості в сучасному світі не обмежується лише міркуваннями про збереження суспільної моральності або навколишнього середовища. Жорстокість щодо тварин формує у злочинців байдужість до страждань живих істот, сприяє відтворенню кримінальної активності та загострює духовну кризу. Запобігання жорстокому поводженню з тваринами в сучасних умовах є важливим аспектом громадського та політичного життя в усіх економічно розвинутих країнах.

Література

1. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.
2. Шуміло О. О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 206 с.
3. Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 256 с.
4. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> .
5. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>.
6. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 22 с.
7. Зубченко Н. І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження: монографія. Одеса : Фенікс, 2016. 284 с.
8. Охота Я. В. Визначення «жорстокого поводження». *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С. 372–376.
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. Харків : Право, 2015. 680 с.
11. Назимко Є. С. Актуальні питання запобігання органами внутрішніх справ жорстокому поводженню із тваринами. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 3. С. 207–213.
12. Калмиков Д. О., Данилевський А. О. Кримінальна та адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 615 с.

References

1. Holovkin, B.M. (2011). *Koryslyva nasylnytska zlochynnist v Ukraini: fenomen, determinatsiia, zapobihannia* [Self-interested violent crime in Ukraine: phenomenon, determination, prevention]: monohrafiia. Kharkiv. 440 s. [in Ukrainian].
2. Shumilo, O.O. (2016). *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zhorstokomu povodzhenniu z tvarynamy* [Criminological characteristics and prevention of cruelty to animals]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. 206 s. [in Ukrainian].

3. Holovko, I.A. (2010). Kryminalna vidpovidalnist za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy [Criminal liability for cruelty to animals]. *Candidate's thesis*. Kyiv. 256 s. [in Ukrainian].
4. Pro tvarynnyi svit [About the animal world] : Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2001 r. № 2894-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> [in Ukrainian].
5. Pro zakhyst tvaryn vid zhorstokoho povodzhennia [On the protection of animals from cruelty]: Zakon Ukrainy vid 21 liutoho 2006 r. № 3447-IV. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> [in Ukrainian].
6. Kulyk, S.H. (2016). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty moralnosti [Criminological characteristics and prevention of crimes against morality]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Zaporizhzhia 22 s. [in Ukrainian].
7. Zubchenko, N.I. (2016). *Mizhnarodno-pravove spivrobotnytstvo derzhav u sferi zabezpechennia dobrobutu tvaryn ta yikh zakhystu vid zhorstokoho povodzhennia [International legal cooperation of states in the field of ensuring the welfare of animals and their protection from cruel treatment]: monohrafiia*. Odesa : Feniks/ 284 s. [in Ukrainian].
8. Okhota, Ya.V. (2013). Vyznachennia «zhorstokoho povodzhennia» [Definition of "cruel treatment"]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. №4. S. 372–376 [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 r. № 2341-III. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
10. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine: General Part] : pidruchnyk / V. I. Borysov, V. Ya. Tatsii, V. I. Tiutiuhin ta in. (2015). Xarkiv: Pravo. 680 s. [in Ukrainian].
11. Nazymko, Ye.S. (2014). Aktualni pytannia zapobihannia orhanamy vnutrishnikh sprav zhorstokomu povodzhenniu iz tvarynamy [Actual issues of prevention of animal cruelty by internal affairs bodies]. *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti*. № 3. S. 207–213 [in Ukrainian].
12. Kalmykov, D.O., & Danylevskiy, A.O. (2013). *Kryminalna ta administratyvna vidpovidalnist za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy [Criminal and administrative liability for cruelty to animals] : monohrafiia*. Luhansk : RVV LDUVS im. E. O. Didorenka. 615 s. [in Ukrainian].